

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ Ρ.Θ.Ε κατά της ΕΛΛΑΔΟΣ

(Προσφυγή υπ' αριθ. 65501/01)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

24 Ιουνίου 2004

Η παρούσα απόφαση θα καταστεί οριστική
υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 44 § 2 της Συμβάσεως.

Ενδέχεται να τύχει βελτιώσεων ως προς τη μορφή.

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ, 24-06-2004

[υπογραφή :]

/ S. QUESADA /

Αναπληρωτής Γραμματέας του Τμήματος

Στην υπόθεση Ρ.Θ.Ε κατά της Ελλάδος

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (πρώτο τμήμα),
συγκροτηθέν από τμήμα απαρτιζόμενο από τους δικαστές:

P. LORENZEN, *Πρόεδρος,*

K.Λ. ΡΟΖΑΚΗ,

G. BONELLO,

F. TULKENS,

N. VAJÍĆ,

S. BOTOUCCHAROVA,

V. ZAGREBELSKY,

και από τον κ. S. NIELSEN, *Γραμματέα του Τμήματος.*

Αφού διασκέφτηκε σε συμβούλιο την 21-11-2002 και 03-06-2004.

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία υιοθετήθηκε κατά την τελευταία ως άνω ημερομηνία:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση εισήχθη δυνάμει της (υπ' αριθ. 65501/01) προσφυγής, την οποία κατέθεσε κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας ο Έλληνας υπήκοος Ρ. Ξ. (ο προσφεύγων), ο οποίος προσέφυγε ενώπιον του Δικαστηρίου την 20-12-2000 δυνάμει του άρθρου 34 της Συμβάσεως για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Ο προσφεύγων εκπροσωπείται από τον Δικηγόρο Αθηνών Σ. Θεοδωρόπουλο. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπείται από τους εκπροσώπους του πληρεξουσίου της, Β. Κυριαζόπουλο, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και Δ. Καλόγηρο, Δικαστικό Αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Ο προσφεύγων διέτύπωνε παράπονα όσον αφορά την αποστέρηση του δικαιώματός του να εκδηλώνει τη θρησκεία του, ως και τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων. Επικαλούταν τα άρθρα 9 και 6 § 1 της Συμβάσεως.

4. Της προσφυγής επελήφθη το πρώτο τμήμα του Δικαστηρίου (άρθρο 52 § 1 του Κανονισμού). Στο πλαίσιο αυτού, το τμήμα στο οποίο ανετέθη η εξέταση της υποθέσεως (άρθρο 27 § 1 της Συμβάσεως) συγκροτήθηκε συμφώνως προς το άρθρο 26 § 1 του Κανονισμού. Την 13-12-2001, το τμήμα απεφάσισε να κοινοποιήσει την προσφυγή στην εναγόμενη κυβέρνηση.

5. Με την από 21-11-2002 απόφαση, το τμήμα έκανε την προσφυγή δεκτή.

6. Τόσο ο προσφεύγων όσο και η Κυβέρνηση κατέθεσαν εγγράφως

παρατηρήσεις επί της ουσίας της υποθέσεως (άρθρο 59 § 1 του Κανονισμού).

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ

7. Ο προσφεύγων γεννήθηκε το 1927 και διαμένει στις Πέτρες Αμυνταίου Φλωρίνης.

8. Ο προσφεύγων είναι μέλος της θρησκευτικής κοινότητας των «Αληθών Ορθοδόξων Χριστιανών» («ΑΟΧ»), οπαδών του ιουλιανού ημερολογίου για τις θρησκευτικές εορτές («*παλαιοημερολογίτες*»).

9. Την 28-06-1991, κατέθεσε στη Διεύθυνση Χωροταξίας Φλωρίνης αίτηση αδείας ανεγέρσεως ευκτήριου οίκου εμβαδού 80 τ.μ. για τους ΑΟΧ επί οικοπέδου 400 τ.μ. ιδιοκτησίας του. Κατά τον προσφεύγοντα, η αίτηση συνοδευόταν από όλα τα απαιτούμενα έγγραφα, από τα οποία προέκυπτε ότι το οικόπεδο ήταν κατάλληλο για ανέγερση παρόμοιας οικοδομής και ότι πληρούσε όλες τις νόμιμες προϋποθέσεις. Εν τούτοις, η εν λόγω υπηρεσία αρνήθηκε – και αρνείται ακόμα – , προβάλλοντας διάφορα προσχήματα κατά την άποψη του προσφεύγοντος, να του χορηγήσει την άδεια.

10. Με την από 11-11-1991 γνωμοδότηση, η υπηρεσία για την προστασία προϊστορικών και κλασικών μνημείων Εδέσσης δήλωσε ότι δεν αντιτίθεται στην ανοικοδόμηση του ευκτήριου οίκου. Εν τούτοις, την 20-11-1991, ο Νομάρχης Φλωρίνης απεφάσισε την «αναστολή των οικοδομικών αδειών εντός – και εκτός – των ορίων της θέσεως Πέτρες Φλωρίνης για λόγους προστασίας των αρχαιοτήτων». Την 24-01-1992, η Διεύθυνση Χωροταξίας Φλωρίνης απέρριψε την αίτηση του προσφεύγοντος, βάσει της εν λόγω αποφάσεως του Νομάρχη.

11. Την 10-09-1992, η Διεύθυνση Χωροταξίας Φλωρίνης απηύθυνε έγγραφο προς το αρμόδιο Υπουργείο, επισημαίνοντας ότι «για τους τόπους λατρείας των *παλαιοημερολογιτών*, καθώς και για εκείνους της Ορθοδόξου

Εκκλησίας της Ελλάδος, πριν από τη χορήγηση οικοδομικής αδείας, θα έπρεπε να ακολουθείται η διαδικασία οριοθέτησεως του χώρου διότι το χωροταξικό σχέδιο δεν το προέβλεπε». Την 22-12-1992, το Υπουργείο επιβεβαίωσε ότι για την ανέγερση των τόπων λατρείας των *παλαιοημερολογιτών*, λαμβάνονταν υπόψη μόνον οι χωροταξικές διατάξεις.

12. Την 02-11-1993, η ίδια υπηρεσία πληροφόρησε τον προσφεύγοντα ότι για να λάβει την οικοδομική άδεια, έπρεπε να προβεί στην «οριοθέτηση του χώρου», συμφώνως προς τις διατάξεις των άρθρων 29 του διατάγματος της 16-08-1923 και 2 § 21 του Νόμου 1577/1985.

13. Την 10-12-1994, ο προσφεύγων κατέθεσε στον Δήμο Πετρών αίτηση για την «οριοθέτηση του χώρου».

14. Με την απόφαση 25/1995, η οποία κοινοποιήθηκε στον προσφεύγοντα την 28-05-1995, ο Δήμος Πετρών απέρριψε την προαναφερόμενη αίτηση. Στην απόφαση αναφερόταν ότι ουδείς δημότης, πλην του προσφεύγοντος, ανήκε στη [θρησκευτική] κοινότητα των ΑΟΧ, ότι η ανέγερση παρόμοιου ευκτήριου οίκου ηδύνατο να προκαλέσει το θρησκευτικό αίσθημα των λοιπών χριστιανών και να προκαλέσει ταραχές, ότι παρόμοιος ευκτήριος οίκος υφίστατο ήδη σε γειτονικό δήμο και ότι το προτεινόμενο οικόπεδο δεν ήταν κατάλληλο για την ανέγερση της συγκεκριμένης οικοδομής.

15. Την 30-05-1995, ο προσφεύγων προσέφυγε κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον της συσταθείσας δυνάμει του άρθρου 18 του Νόμου 2218/1994 επιτροπής, αλλά η εν λόγω επιτροπή απέρριψε την προσφυγή ως εκπροθέσμως κατατεθείσα, επειδή η προσβαλλόμενη απόφαση είχε ήδη δημοσιευθεί δι' αφισκοκολλήσεως στο δημαρχείο, την 05-05-1995, και, επομένως, η προβλεπόμενη από το άρθρο 47 § 2 του Νόμου 2218/1994 προθεσμία προσφυγής δέκα ημερών δεν είχε τηρηθεί.

16. Την 19-07-1995, ο προσφεύγων κατέθεσε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας αίτηση αναιρέσεως των προαναφερομένων αποφάσεων. Ο προσφεύγων βασιζόταν στο Σύνταγμα της Ελλάδος και στο

άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και υπεστήριξε, περαιτέρω, ότι ο τέταρτος λόγος απορρίψεως του αιτήματός του από τον Δήμο, δεν ήταν αιτιολογημένος, διότι δεν διευκρίνιζε τον λόγο για τον οποίο το προτεινόμενο οικόπεδο δεν ήταν κατάλληλο για την ανέγερση ευκτήριου οίκου. Ο προσφεύγων διευκρίνιζε ότι τόσο ο ίδιος όσο και τα μέλη της οικογενείας του, όπως επίσης και άλλοι πιστοί, επιθυμούσαν την ίδρυση του ευκτήριου οίκου στις Πέτρες, διότι η μεταφορά στη γειτονική πόλη του Αμυνταίου ήταν προβληματική τον χειμώνα λόγω του ψύχους και των χιονοπτώσεων.

17. Δικάσιμος ορίσθηκε η 08-01-1996, οπότε η συζήτηση ανεβλήθη αυτεπαγγέλτως για την 04-03 και, στη συνέχεια, για την 07-10, 04-11-1996, 03-02 και 17-03-1997.

18. Την 31-03-1997, το έκτο τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας απεφάνθη ότι είναι αναρμόδιο και παρέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του πέμπτου πενταμελούς (απόφαση 1318/1997).

19. Η συζήτηση, η οποία αρχικώς ορίσθηκε για την 24-09-1997, ανεβλήθη για την 04-02 και, στη συνέχεια, για την 04-03-1998. Με την από 5 Οκτωβρίου 1998 απόφαση, το ως άνω τμήμα παρέπεμψε την υπόθεση στο επταμελές, διότι υφίστατο αντίθεση ως προς τον εκτελεστό χαρακτήρα της αποφάσεως του δήμου.

Η υπόθεση συζητήθηκε την 13-01-1999. Την 05-07-2000, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε την αίτηση, επειδή ο προσφεύγων ήταν ο μοναδικός οπαδός των ΑΟΧ στις Πέτρες και, επομένως, δεν υφίστατο κοινωνική ανάγκη αιτιολογούσα τη μεταβολή του χωροταξικού σχεδίου προκειμένου να επιτραπεί η ανέγερση ευκτήριου οίκου. Ειδικότερα, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι ο ευκτήριος οίκος, τον οποίο ο προσφεύγων επιθυμούσε να ανεγείρει, ήταν ένα κτίριο δημοσίας ωφελείας και, δυνάμει του διατάγματος της 16ης Αυγούστου 1923, η ανέγερση παρομοίων κτιρίων απαγορευόταν σε περιοχές για τις οποίες το χωροταξικό

σχέδιο δεν προέβλεπε παρόμοια χρήση. Η ανέγερση του ευκτήριου οίκου απαιτούσε, επομένως, την τροποποίηση του χωροταξικού σχεδίου και για τις κοινότητες μέχρι 2000 κατοίκων όπως οι Πέτρες, την προηγούμενη σύμφωνη γνώμη του δήμου. Το Συμβούλιο της Επικρατείας επεσήμανε επίσης ότι ο προσφεύγων δεν είχε αμφισβητήσει το πόρισμα του δήμου, συμφώνως προς το οποίο ουδείς άλλος δημότης ανήκε στη [θρησκευτική] κοινότητα των ΑΟΧ (απόφαση 2308/2000).

II. ΟΙΚΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Το Σύνταγμα

Τα οικεία άρθρα του Συντάγματος του 1975, έχουν ως εξής :

Άρθρο 3

«1. Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού. Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό, υπάρχει αναπόσπαστα ενωμένη δογματικά με τη Μεγάλη Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως και με κάθε άλλη ομόδοξη Εκκλησία του Χριστού. Τηρεί απαρασάλευτα, όπως εκείνες, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τις ιερές παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλη, διοικείται από την Ιερά Σύνοδο των εν ενεργεία Αρχιερέων και από τη Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προέρχεται από αυτή και συγκροτείται όπως ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας, με τήρηση των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ' (29) Ιουνίου 1850 και της Συνοδικής Πράξης της 4ης Σεπτεμβρίου 1928.

2. Το εκκλησιαστικό καθεστώς που υπάρχει σε ορισμένες περιοχές του Κράτους δεν αντίκειται στις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου.

3. Το κείμενο της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτο. Η επίσημη μετάφρασή του σε άλλο γλωσσικό τύπο απαγορεύεται χωρίς την έγκριση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδος και της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως.»

Άρθρο 13

«1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός.

2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία της τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.

3. Η λειτουργία όλων των γνωστών θρησκειών υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της Πολιτείας και στις ίδιες υποχρεώσεις απέναντί της, όπως και οι λειτουργοί της επικρατούσας θρησκείας.

4. Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους.

5. Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του.»

Άρθρο 24 § 2

«Η χωροταξική αναδιάρθρωση της Χώρας, η διαμόρφωση, η ανάπτυξη, η πολεοδόμηση και η επέκταση των πόλεων και των οικιστικών γενικά περιοχών υπάγεται στη ρυθμιστική αρμοδιότητα και τον έλεγχο του Κράτους, με σκοπό να εξυπηρετείται η λειτουργικότητα και η ανάπτυξη των οικισμών και να εξασφαλίζονται οι καλύτεροι δυνατοί όροι διαβίωσης.»

Β. Οι οπαδοί του παλαιού ιουλιανού ημερολογίου στην Ελλάδα

21. Κατά τον προσφεύγοντα, το 1924, η ιεραρχία της Εκκλησίας επέβαλε στην Ελλάδα το γρηγοριανό ημερολόγιο για τις θρησκευτικές εορτές, παρά το γεγονός ότι δυνάμει του αναγκαστικού νόμου της 18ης Ιανουαρίου 1923, το ημερολόγιο αυτό είχε εφαρμογή μόνον έναντι του Κράτους, ενώ η

Εκκλησία ακολουθούσε το ιουλιανό ημερολόγιο. Έκτοτε, ορισμένοι ακολουθούν το γρηγοριανό ημερολόγιο και άλλοι παρέμειναν πιστοί στο ιουλιανό ημερολόγιο. Οι τελευταίοι εκτιμούσαν ότι η εισαγωγή του γρηγοριανού ημερολογίου αντέβαινε προς τους κανόνες και τις παραδόσεις της Ορθοδόξου Εκκλησίας, αφού μάλιστα είχε απαγορευθεί από τις Οικουμενικές Συνόδους οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη κατά τα έτη 1583, 1587 και 1593 : αποσχίσθηκαν, τότε, οι επίσκοποι, οι οποίοι είχαν υιοθετήσει το νέο ημερολόγιο και ίδρυσαν το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου το οποίο αποτελεί η Εκκλησία της Ελλάδος, και ονομάσθηκαν «Αληθείς Ορθόδοξοι Χριστιανοί», συγκροτώντας έτσι μία θρησκευτική κοινότητα. Όσοι είχαν αποφασίσει να ακολουθήσουν το νέο ημερολόγιο, τους ονόμασαν «οπαδούς του παλαιού ημερολογίου» («παλαιοημερολογίτες»).

22. Μετά από την πτώση της δικτατορίας στην Ελλάδα και την ψήφιση του Συντάγματος του 1975, για να αποφευχθεί κάθε μελλοντικό εμπόδιο στη θρησκευτική ελευθερία της εν λόγω [θρησκευτικής] κοινότητας, υιοθετήθηκε και συμπεριελήφθη στα πρακτικά της συνεδρίασεως του Κοινοβουλίου της 23ης Απριλίου 1975, επίσημη δήλωση, συμφώνως προς την οποία «Οι επονομαζόμενοι Αληθείς Ορθόδοξοι Χριστιανοί – παλαιοημερολογίτες δύνανται να εκτελούν ελεύθερα τα θρησκευτικά καθήκοντά τους».

23. Εν τούτοις, κατά τον προσφεύγοντα, η εν λόγω [θρησκευτική] κοινότητα συνέχισε να υφίσταται διακρίσεις εκ μέρους των αρχών, οι οποίες βασίζονταν σε κείμενα (ν. 1363/1938 και β.δ. από 20 Μαΐου/2 Ιουνίου 1939) τα οποία υιοθετήθηκαν από το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου 1936. Τα κείμενα αυτά απαιτούσαν την άδεια του επισκόπου του τόπου στον οποίο οι οπαδοί του ιουλιανού ημερολογίου επιθυμούσαν να ανοικοδομήσουν ναό.

24. Με την απόφαση 144/1991, το Συμβούλιο της Επικρατείας

έκρινε ότι η άδεια του επισκόπου, οπαδού του νέου ημερολογίου, δεν ήταν απαραίτητη για την ανέγερση ναού των πιστών του ιουλιανού ημερολογίου, διότι οι τελευταίοι δεν είχαν εκκλησιαστική σχέση με τους επισκόπους αυτούς, στη δικαιοδοσία των οποίων δεν υπάγονταν διοικητικά ούτε πνευματικά. Χρειαζόταν μόνον η άδεια μιας χωροταξικής αρχής, όπως ισχύει για όλα τα κτίρια δημοσίας ωφελείας.

Γ. Θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών

25. Το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών διακρίνει στη σχετική προς τη θρησκευτική ελευθερία νομολογία του μία κατηγορία νόμων οι οποίοι είναι «φαινομενικώς ουδέτεροι» (*facially neutral laws*). Οι νόμοι αυτοί δεν αποσκοπούν άμεσα στη ρύθμιση των της θρησκευτικής πρακτικής αλλά δύνανται, παρά ταύτα, να έχουν ενδεχομένως περιοριστικές συνέπειες στην άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας. Κατά τη νομολογία του αμερικανικού δικαστηρίου, παρόμοιοι νόμοι δύνανται να απαιτούν συμπεριφορά ασυμβίβαστη με μία θρησκευτική πρακτική ή να απαγορεύουν συμπεριφορά η οποία απαιτείται από τα ειδικά τελετουργικά μιας θρησκείας. Η θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, στο ζήτημα αυτό, είναι η εξής :

«Ουδέποτε έγινε δεκτό ότι δύναται κάποιος να απαλλάσσεται, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων, από την εφαρμογή της ισχύουσας οικείας νομοθεσίας, η οποία απαγορεύει κάποιον τύπο συμπεριφοράς, στα της ρυθμίσεως της οποίας υποχρεούται το Κράτος. (...). Η νομολογία δέχεται ρητώς ότι το δικαίωμα στην ελευθερία της λατρείας ουδέποτε απαλλάσσει ένα πρόσωπο από την υποχρέωσή του να συμμορφώνεται προς έναν νόμο ισχύοντα, ουδέτερο και γενικής εφαρμογής, επειδή ο νόμος αυτός απαγορεύει (ή ορίζει) συμπεριφορά την οποία η θρησκεία του ορίζει (ή απαγορεύει)» (βλ. *Employment Division, Department of Human Resources v. Smith*, 494 U.S. 872 (1990), *United States v. Lee*, 455 U.S. 252 (1982), *Braunfeld v. Brown*, 366 U.S. 599 (1961)).

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

I. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΓΕΛΛΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 9 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

26. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι η άρνηση της διοικήσεως να τροποποιήσει τη χωροταξία της πόλεώς του προκειμένου να του χορηγήσει άδεια ανεγέρσεως ευκτήριου οίκου για τους συνδημότες του οπαδούς του παλαιού ιουλιανού ημερολογίου, επί οικοπέδου ιδιοκτησίας του, συνιστά παραβίαση της θρησκευτικής ελευθερίας του. Επικαλείται το άρθρο 9 της Συμβάσεως, το οποίο ορίζει τα εξής :

«1. Παν πρόσωπο δικαιούται εις την ελευθερία σκέψεως, συνειδήσεως και θρησκείας. Το δικαίωμα τούτο επάγεται την ελευθερία αλλαγής θρησκείας ή πεποιθήσεων, ως και την ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων μεμονωμένως, ή συλλογικώς δημοσία ή κατ' ιδίαν, δια της λατρείας, της παιδείας, και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών.

2. Η ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέσει αντικείμενο ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία δια την δημοσία ασφάλεια, την προάσπιση της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.»

A. Θέσεις οι οποίες υποστηρίχθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

1. *Ο προσφεύγων*

27. Ο προσφεύγων υπογραμμίζει ότι, συμφώνως προς την οικεία εσωτερική νομοθεσία, όπως έχει ερμηνευθεί από το Συμβούλιο της

Επικρατείας, η διοίκηση οφείλει να λαμβάνει υπόψη δύο κριτήρια προκειμένου περί της οριοθέτησεως του χώρου ο οποίος απαιτείται για την ανέγερση των οίκων προσευχής : πρώτον, την ανάγκη ανταποκρίσεως σε μία κοινωνική ανάγκη, όπως η τέλεση των της λατρείας, και δεύτερον, την καταλληλότητα του χώρου ο οποίος προορίζεται για την ανέγερση ναού. Ο προσφεύγων προβάλλει ότι το πρώτο από τα κριτήρια τα οποία έχει διαμορφώσει το Συμβούλιο της Επικρατείας, δηλαδή η διαπίστωση μιας κοινωνικής ανάγκης, είναι λίαν περιοριστικό, διότι επιτρέπει στη διοίκηση να προβαίνει σε προληπτικό έλεγχο ως προς την άσκηση ενός ατομικού δικαιώματος : τη διαπίστωση της υπάρξεως κάποιου αριθμού μελών μιας θρησκευτικής κοινότητας ως όρου της ελεύθερας τελέσεως των της λατρείας.

28. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να μη αποκαλύπτει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του και ότι το Κράτος δεν δύναται να απαιτεί να τηρείται ενήμερο σχετικά προς τις πεποιθήσεις αυτές. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις αποτελούν ένα ευαίσθητο προσωπικό δεδομένο το οποίο δεν δύναται σε καμία περίπτωση να αποτελεί αντικείμενο συστηματικής χρήσεως από τη διοίκηση. Επομένως, υποχρέωση επιβαλλόμενη σε τμήμα του πληθυσμού καλούμενο να δηλώσει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του στη διοίκηση προκειμένου η τελευταία να διαπιστώσει την κοινωνική ανάγκη και να τροποποιήσει το χωροταξικό σχέδιο, είναι αδιανόητη διότι αντίκειται τόσο προς το Σύνταγμα της Ελλάδος όσο και προς τη Σύμβαση. Η ανέγερση ευκτήριου οίκου και η άσκηση των της λατρείας δεν δύναται να εξαρτώνται από προηγούμενο έλεγχο από τη διοίκηση ικανού αριθμού πιστών. Ένας τέτοιος περιορισμός αντιβαίνει τόσο προς το άρθρο 13 του Συντάγματος όσο και προς το άρθρο 9 της Συμβάσεως η οποία ορίζει ως ουσιαστική προϋπόθεση την «αναγκαιότητα σε μία δημοκρατική κοινωνία».

29. Τέλος, ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι ο προληπτικός έλεγχος δύναται ευκόλως να οδηγήσει σε αναβλητικές ενέργειες της διοικήσεως, ώστε

να αποφύγει τη χορήγηση αδειών, ή ακόμα να οδηγήσει σε καταχρηστικές αρνήσεις. Ο προσφεύγων υπογραμμίζει ότι στην περίπτωση του η αρμόδια δημόσια υπηρεσία δεν παρέλειψε να του δημιουργεί εμπόδια καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Έτσι, η Διεύθυνση Χωροταξίας Φλωρίνης προφασίστηκε ότι ο φάκελός του δεν ήταν πλήρης ενώ επρόκειτο για τεχνικές λεπτομέρειες άνευ ενδιαφέροντος. Ο Νομάρχης Φλωρίνης ανέστειλε όλες τις οικοδομικές εργασίες στην κοινότητα Πετρών για λόγους προστασίας των αρχαιοτήτων ενώ η Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν ήταν ενημερωμένη. Ο αρμόδιος Υπουργός και η Διεύθυνση Χωροταξίας Φλωρίνης προέβησαν σε κάθε δυνατή ενέργεια προκειμένου να εμποδίσουν τα σχέδιά του, καταβάλλοντας προσπάθειες να χαρακτηρίσουν τον ευκτήριο οίκο του προσφεύγοντος ως εκκλησία, διότι ένας τέτοιος χαρακτηρισμός συνεπαγόταν τη διαδικασία «οριοθετήσεως του χώρου». Τέλος, ουδέποτε η Διεύθυνση Χωροταξίας Φλωρίνης του υπέδειξε τις ενέργειες, στις οποίες έπρεπε να προβεί προκειμένου να λάβει χώρα η διαδικασία «οριοθετήσεως του χώρου». Χρειάστηκε να αποταθεί στον δήμαρχο και να αναμείνει ένα έτος μέχρι η διοίκηση να τον ενημερώσει ότι έπρεπε να αποταθεί στο Δημοτικό Συμβούλιο Πετρών.

2. Η Κυβέρνηση

30. Εν γένει, η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι ουδέποτε οι αρχές παρεμπόδισαν την τέλεση των της λατρείας των *παλαιοημερολογιτών* και ότι προκειμένου περί της ανεγέρσεως των χώρων λατρείας, οι *παλαιοημερολογίτες* δεν είχαν ούτε έχουν ανάγκη αδείας από δημόσια αρχή. Μοναδική προϋπόθεση είναι η τήρηση της νομοθεσίας περί χωροταξίας. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει επίσης ότι ο νομοθέτης οφείλει να διευκολύνει την άσκηση της λατρείας, επιφέροντας μόνον τους περιορισμούς οι οποίοι προβλέπονται από άλλες διατάξεις του Συντάγματος, όπως το άρθρο 24 § 2 αυτού.

31. Η Κυβέρνηση υπενθυμίζει ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι οι διατάξεις του διατάγματος της 16ης Αυγούστου 1923 περί χωροταξικών σχεδίων πόλεων και χωρίων και ανοικοδομήσεως, ήταν σύμφωνες προς τα άρθρα 13 και 24 του Συντάγματος. Οι διατάξεις αυτές επέβαλλαν την οριοθέτηση του χώρου προκειμένου περί της ανέγερσεως οίκων προσευχής, κατά τον χρόνο της αρχικής εγκρίσεως του οικοδομικού σχεδίου ή μεταγενέστερα. Έπρεπε δε η οριοθέτηση να λαμβάνει υπόψη τόσο την αναγκαιότητα καλύψεως μιας κοινωνικής ανάγκης, όπως η άσκηση των της λατρείας, όσο και την καταλληλότητα του χώρου επί του οποίου θα λάμβανε χώρα η ανέγερση τόπου λατρείας. Όμως, βάσει των σκέψεων αυτών, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι ο προσφεύγων ήταν ο μόνος οπαδός των ΑΟΧ στις Πέτρες και, επομένως, δεν υφίστατο κοινωνική ανάγκη η οποία θα δικαιολογούσε την τροποποίηση του χωροταξικού σχεδίου για να επιτραπεί η ανέγερση ευκτήριου οίκου. Κατά την Κυβέρνηση, είναι προφανές ότι ο προσφεύγων δεν δύναται να προβάλλει ατομικό δικαίωμα στην ανέγερση, από τον ίδιο, ενός ευκτήριου οίκου ο οποίος θα προοριζόταν να καλύψει αποκλειστικά τις δικές του ανάγκες.

B. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

1. Γενικές αρχές

32. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η άρνηση του Δήμου Πετρών να «οριοθετήσει τον χώρο» για την ανέγερση του ευκτήριου οίκου του προσφεύγοντος, αναλύεται σε μία ανάμειξη στην άσκηση του δικαιώματός του στην «ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας (...) δια της λατρείας (...) και της ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών». Μια τέτοια ανάμειξη παραβιάζει το άρθρο 9 της Συμβάσεως, εκτός εάν «προβλέπεται από τον νόμο», αφορά έναν ή περισσότερους νόμιμους στόχους βάσει της παραγράφου 2 και «είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία», για την

υλοποίησή τους. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η προαναφερθείσα άρνηση βασιζόταν στις διατάξεις του διατάγματος της 16ης Αυγούστου 1923 περί χωροταξικών σχεδίων πόλεων και χωρίων και ανοικοδομήσεως, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας προκειμένου περί της εφαρμογής τους στον τομέα της ανεγέρσεως οίκων προσευχής. Επομένως, «προβλεπόταν από τον νόμο». Το Δικαστήριο αναφέρει ότι είναι έτοιμο να δεχθεί ότι η άρνηση αποσκοπούσε σε έναν νόμιμο σκοπό : την προστασία της δημοσίας τάξεως και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

33. Όσον αφορά την «αναγκαιότητα σε μία δημοκρατική κοινωνία», το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι κατά την πάγια νομολογία του, η ελευθερία της σκέψεως, της συνειδήσεως και της θρησκείας αποτελεί ένα από τα θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας υπό την έννοια της Συμβάσεως. Αν και η θρησκευτική ελευθερία εκπηγάζει κατ' αρχάς από το υποσυνείδητο, τούτο δεν σημαίνει ότι δεν συνεπάγεται και την ελευθερία εκδηλώσεως της θρησκείας μεμονωμένως και κατ' ιδίαν, ή συλλογικώς, δημοσία και εντός του περιβάλλοντος των ομοθρήσκων. Το άρθρο 9 της Συμβάσεως απαριθμεί διάφορες μορφές τις οποίες δύναται να εκλάβει η εκδήλωση μιας θρησκείας ή πεποιθήσεως, δηλαδή τη λατρεία, την παιδεία, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών. Πάντως, δεν προστατεύει οιαδήποτε πράξη κινούμενη ή εμπνεόμενη από μία θρησκεία ή πεποίθηση (*Cha'are Shalom Ve Tsedek κατά της Γαλλίας* [GC], n° 27417/95, § 73, CEDH 2000-VII, *Hassan και Tchaouch κατά της Βουλγαρίας* [GC], n° 30985/96, § 60, CEDH 2000-XI, *Μητρόπολη Βεσσαραβίας κ.λ.π. κατά της Μολδαβίας*, n° 45701/99, § 117, CEDH 2001-XII).

34. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι κατ' αρχήν το δικαίωμα στη θρησκευτική ελευθερία, όπως νοείται από τη Σύμβαση, αποκλείει την εκτίμηση, εκ μέρους του Κράτους, της νομιμότητας των θρησκευτικών πεποιθήσεων ή του τρόπου εκφράσεως αυτών (*Μανουσάκης κ.λ.π. κατά της Ελλάδος*, απόφαση από 26 Σεπτεμβρίου 1996, *Recueil des arrêts et*

décisions 1996-IV, σελ. 1365, § 47). Επομένως, όταν η άσκηση του δικαιώματος στη θρησκευτική ελευθερία ή μιας από τις πτυχές του υπόκειται, συμφώνως προς τον εσωτερικό νόμο, σε ένα σύστημα προηγούμενης αδείας, η παρέμβαση στη διαδικασία χορηγήσεως της αδείας μιας ανεγνωρισμένης εκκλησιαστικής αρχής δεν συμβιβάζεται με τις επιταγές της παραγράφου 2 του άρθρου 9 (βλ., *mutatis mutandis*, *Πεντίδης κ.λ.π. κατά της Ελλάδος*, απόφαση από 9 Ιουνίου 1997, *Recueil* 1997-III).

35. Περαιτέρω, το Δικαστήριο αναγνωρίζει στα Συμβαλλόμενα Κράτη της Συμβάσεως ένα περιθώριο εκτιμήσεως για να κρίνουν τα της υπάρξεως ή της εκτάσεως της ανάγκης αναμείξεως, αλλά το περιθώριο αυτό συνοδεύεται από έναν ευρωπαϊκό έλεγχο ο οποίος αφορά τον νόμο και συγχρόνως τις αποφάσεις με τις οποίες εφαρμόζεται. Μέλημα του Δικαστηρίου είναι να διαγνώσει εάν τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν σε εθνικό επίπεδο, δικαιολογούνται ως προς την αρχή τους και είναι ανάλογα (*Μανουσάκης κ.λ.π. κατά της Ελλάδος*, ο.α., § 44). Για να καθορίσει το εύρος αυτού του περιθωρίου εκτιμήσεως στην παρούσα υπόθεση, πρέπει το Δικαστήριο να λάβει υπόψη όσα διακυβεύονται, δηλαδή την ανάγκη διατηρήσεως πραγματικού θρησκευτικού πλουραλισμού, ο οποίος είναι συνυφασμένος με την έννοια της δημοκρατικής κοινωνίας (*Κοκκινάκης κατά της Ελλάδος*, απόφαση από 25 Μαΐου 1993, *série A* n° 260-A, sel. 17, § 31). Ομοίως, αρμόζει να δοθεί μεγάλο βάρος στην ανάγκη αυτή όταν πρόκειται να προσδιορισθεί, όπως απαιτείται από την παράγραφο 2 του άρθρου 9, εάν η ανάμειξη καλύπτει μία «επιτακτική κοινωνική ανάγκη» και εάν είναι «ανάλογη του επιδιωκόμενου νομίμου σκοπού» (βλ., *mutatis mutandis*, μεταξύ πολλών άλλων, *Wingrove κατά του Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση από 25 Νοεμβρίου 1996, *Recueil* 1996-V, σελ. 1956, § 53). Κατά την άσκηση της εξουσίας του ελέγχου, το Δικαστήριο οφείλει να εκτιμήσει την επίδικη ανάμειξη βάσει της όλης δικογραφίας (*Μητρόπολη της Βεσσαραβίας κ.λ.π. κατά της Μολδαβίας*, ο.α., § 119).

2. *Εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση*

36. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι ο Δήμος Πετρών απέρριψε το αίτημα του προσφεύγοντος για ορισμένους λόγους, μεταξύ των οποίων και το γεγονός ότι κανένας δημότης, πλην του προσφεύγοντος, ανήκε στην κοινότητα των ΑΟΧ. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε, στη συνέχεια, ότι από μόνος του ο λόγος αυτός αρκούσε για να θεμελιωθεί η νομιμότητα της αποφάσεως του Δήμου. Το Συμβούλιο της Επικρατείας ανέφερε ότι δεν υφίστατο «κοινωνική ανάγκη» να τροποποιηθεί το σχέδιο πόλεως για να ανεγερθεί μία εκκλησία των ΑΟΧ, διότι η κοινότητα αυτή δεν αριθμούσε αρκετά μέλη στον δήμο Πετρών.

37. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει ήδη εξετάσει τη συμβατότητα με το άρθρο 9 της Συμβάσεως των νομοθετικών διατάξεων του ελληνικού εσωτερικού δικαίου, βάσει των οποίων η ανέγερση τόπου λατρείας υπόκειται στην προηγούμενη άδεια της διοικήσεως. Έτσι, στην υπόθεση *Μανουσάκη κατά της Ελλάδος* (ο.α.), το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9, διότι είχε διαπιστώσει ότι οι ελληνικές αρχές είχαν την τάση να κάνουν χρήση του δυνητικού χαρακτήρα του οικείου νόμου εις τρόπον ώστε να επιβάλλουν αυστηρούς – βλέπε απαγορευτικούς – όρους όσον αφορά την άσκηση ορισμένων λατρειών, μη ορθοδόξων, ίδια δε με την παρεμπόδιση της ανεγέρσεως των οίκων προσευχής για τους μάρτυρες του Ιεχωβά.

38. Ωστόσο, η παρούσα υπόθεση διαφέρει σαφώς από την υπόθεση *Μανουσάκη*. Κατ' αρχάς, το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο έκρινε ότι ο ευκτήριος οίκος, τον οποίο ο προσφεύγων επιθυμούσε να ανεγείρει, ήταν κτίριο δημοσίας ωφελείας και, δυνάμει του διατάγματος της 16ης Αυγούστου 1923, η ανέγερση τέτοιων κτιρίων απαγορευόταν σε χώρους για τους οποίους το χωροταξικό σχέδιο δεν προέβλεπε τέτοια χρήση. Η ανέγερση του ευκτήριου οίκου απαιτούσε, λοιπόν, την τροποποίηση του χωροταξικού σχεδίου. Όπως προκύπτει, στην παρούσα περίπτωση, ο προσφεύγων δεν ζήτησε την εφαρμογή από τη διοίκηση ενός δικαιώματος συνδεδεμένου με τη

θρησκευτική ελευθερία του, θετικώς και εκ των προτέρων αναγνωρισμένο από την εσωτερική νομοθεσία. Το οικόπεδο του προσφεύγοντος δεν ήταν κατάλληλο για οιαδήποτε χρήση. Ο προσφεύγων ζήτησε, επομένως, στο όνομα της ασκήσεως της ελευθερίας της λατρείας, μία παρέκκλιση από τους ήδη υφιστάμενους κανόνες περί χωροταξίας του χωρίου του.

39. Δεύτερον, στην προκειμένη περίπτωση, το αίτημα περί ανεγέρσεως εκκλησίας δεν είχε διατυπωθεί από μάρτυρες του Ιεχωβά, αλλά από οπαδό των *παλαισημερολογιτών*, οι οποίοι θεωρούνται ορθόδοξοι, αλλά δεν εξαρτώνται από την Εκκλησία της Ελλάδος. Από της αποφάσεως 144/1991 του Συμβουλίου της Επικρατείας, οι νομοθετικές διατάξεις οι οποίες εφαρμόζονται επί των μη ορθοδόξων κοινοτήτων, έπαυσαν να εφαρμόζονται επί των *παλαισημερολογιτών*, η ανέγερση εκκλησιών των οποίων υπόκειτο εφεξής μόνον στις πολεοδομικές διατάξεις, όπως το διάταγμα της 16ης Αυγούστου 1923. Επομένως, στην παρούσα υπόθεση, η διοικητική πρακτική η οποία αποσκοπεί άμεσα στον περιορισμό των δραστηριοτήτων των μη ορθοδόξων δογμάτων, δεν αμφισβητείται. Αντιθέτως μάλιστα, πρόκειται για τη συμφωνία του άρθρου 9 της Συμβάσεως προς τις διατάξεις κοινού δικαίου περί των προϋποθέσεων τροποποίησης του χωροταξικού σχεδίου προκειμένου περί ανεγέρσεως κτιρίου δημοσίας ωφελείας, όπως ερμηνεύθηκαν από το ελληνικό ανώτατο διοικητικό δικαστήριο.

40. Έπεται ότι στην παρούσα υπόθεση, και εν αντιθέσει προς την υπόθεση *Μανουσάκη*, το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί της συμβατότητας με τη Σύμβαση της ερμηνείας ενός νόμου *prima facie* ουδετέρου όσον αφορά την άσκηση της ελευθερίας της λατρείας (βλ., ανωτέρω *Οικείο εσωτερικό και διεθνές δίκαιο και πρακτική*). Το ιδιαίτερο ζήτημα το οποίο τίθεται, επομένως, είναι να διαπιστωθεί εάν η εφαρμογή από το Συμβούλιο της Επικρατείας των γενικών χωροταξικών διατάξεων στην παρούσα υπόθεση ηδύνατο να αντίκειται προς το άρθρο 9 της Συμβάσεως. Πρέπει, λοιπόν, να συσχετισθεί η ελευθερία του προσφεύγοντος να εκδηλώνει

τη θρησκεία του, με το δημόσιο συμφέρον ορθολογικής χωροταξίας. Για τον λόγο αυτόν, πρέπει να εξετασθεί εάν το ποσοτικό κριτήριο το οποίο εφήρμοσε το Συμβούλιο της Επικρατείας για να διαπιστώσει την ύπαρξη ή μη μιας «κοινωνικής ανάγκης» συμβιβάζεται με τις απαιτήσεις του άρθρου 9 § 2 της Συμβάσεως.

41. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το κριτήριο το οποίο εφήρμοσε το Συμβούλιο της Επικρατείας, δεν θα ηδύνατο να χαρακτηριστεί αυθαίρετο. Η άδεια τροποποίησης του χωροταξικού σχεδίου ηδύνατο να χορηγηθεί μόνον για την ανέγερση κτιρίου δημοσίας ωφελείας. Όμως, είναι λογικό να σκεφθούμε ότι, στην περίπτωση αυτή, οι ανάγκες της θρησκευτικής κοινότητας δύνανται να διαδραματίζουν έναν ρόλο. Είναι προφανές ότι το δημόσιο συμφέρον ορθολογικής χωροταξίας δεν δύναται να υποσκελισθεί από τις ανάγκες λατρείας ενός και μόνου οπαδού των ΑΟΧ ενώ υπήρχε σε γειτονική πόλη ένας ευκτήριος οίκος ο οποίος καλύπτει τις ανάγκες αυτής της θρησκευτικής κοινότητας στην περιοχή.

42. Υπό το φως των ανωτέρω, και λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτιμήσεως των Συμβαλλομένων Κρατών σε θέματα σχεδιασμού και χωροταξίας (βλ., *Buckley κατά του Ηνωμένου Βασιλείου*, απόφαση από 25 Σεπτεμβρίου 1996, *Recueil* 1996-IV, σ. 1291-1292, §§ 74-75, *Johannische Kirche και Horst Peters κατά της Γερμανίας* (déc.), n° 41754/98, 10 Ιουλίου 2001) το Δικαστήριο εκτιμά ότι το επίδικο μέτρο ήταν δικαιολογημένο κατά την αρχή του και ανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

43. Επομένως, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 της Συμβάσεως.

II. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΓΕΛΛΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 § 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

44. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι η διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας συνιστά παραβίαση του «ευλόγου

χρόνου» όπως προβλέπεται από το άρθρο 6 § 1 της Συμβάσεως, το οποίο ορίζει ότι :

«Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσή του δικαστεί (...) εντός λογικής προθεσμίας, από (...) δικαστήριο (...), το οποίο θα αποφασίσει (...) επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως (...)»

45. Ο προσφεύγων υπογραμμίζει ότι χρειάσθηκαν πέντε αυτεπάγγελες αναβολές και μία περίοδος ενός έτους πριν το έκτο τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας κρίνει ότι είναι αναρμόδιο και παραπέμπει την υπόθεση ενώπιον του πέμπτου τμήματος με μία λίαν σύντομη απόφαση. Ενώπιον του πέμπτου τμήματος, η συζήτηση ανεβλήθη εκ νέου, αυτεπαγγέλτως, δύο φορές, και το τμήμα αυτό ζήτησε έγγραφο, το περιεχόμενο του οποίου περιλαμβανόταν ήδη στη δικογραφία. Η υπόθεση συζητήθηκε επτά μήνες μετά από την αρχική δικάσιμο και η απόφαση παραπομπής της υποθέσεως στην επταμελή σύνθεση, εξεδόθη επτά μήνες μετά από τη συζήτηση. Τέλος, ενώπιον της συνθέσεως αυτής, χρειάσθηκαν περισσότεροι από δεκαεννέα μήνες, από της ημερομηνία της συζητήσεως, για να εκδοθεί η απόφαση.

46. Η Κυβέρνηση δέχεται ότι η διαδικασία ήταν χρονοβόρα, αλλά προβάλλει ως δικαιολογία την πολυπλοκότητα και τη σημασία της υποθέσεως, στοιχεία τα οποία απαίτησαν την παραπομπή της υποθέσεως από το τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο επελήφθη αρχικώς της υποθέσεως, σε ένα διευρυμένο τμήμα.

A. Περίοδος η οποία πρέπει να ληφθεί υπόψη

47. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η περίοδος η οποία πρέπει να ληφθεί υπόψη, άρχισε την 14-07-1995, όταν το Συμβούλιο της Επικρατείας επελήφθη της υποθέσεως, και έληξε την 05-07-2000, όταν υιοθετήθηκε η απόφαση 2308/2000 του Συμβουλίου της Επικρατείας. Επομένως, η επίδικη διαδικασία διήρκεσε τέσσερα έτη, ένδεκα μήνες και είκοσι δύο ημέρες.

B. Εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της διαδικασίας

48. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας μιας διαδικασίας εκτιμάται βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της υποθέσεως και των κριτηρίων τα οποία έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία του και ειδικότερα της πολυπλοκότητας της υποθέσεως, της συμπεριφοράς του προσφεύγοντος και της συμπεριφοράς των αρμοδίων αρχών (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, *Richard κατά της Γαλλίας*, απόφαση από 22 Απριλίου 1998, *Recueil* 1998-II, σελ. 824, § 57, *Doustaly κατά της Γαλλίας*, απόφαση από 23 Απριλίου 1998, *Recueil* 1998-II, σελ. 857, σελ. 39). Εξ άλλου, μόνον οι καθυστερήσεις για τις οποίες ευθύνονται οι αρμόδιες δικαστικές αρχές, δύνανται να οδηγήσουν στη διαπίστωση υπερβάσεως της ευλόγου προθεσμίας αντιβαίνουσας προς τη Σύμβαση. Ακόμα και στα νομικά συστήματα, στα οποία ισχύει η αρχή της διεξαγωγής της δίκης από τους διαδίκου, η συμπεριφορά των ενδιαφερομένων δεν απαλλάσσει τους δικαστές από την υποχρέωση εξασφάλισης της ταχύτητας η οποία απαιτείται από το άρθρο 6 § 1 (*Βαρυπάτη κατά της Ελλάδος*, n° 38459/97, 26 Οκτωβρίου 1999, § 26).

49. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι μία περίοδος πέντε περίπου ετών για έναν και μόνον βαθμό δικαιοδοσίας είναι υπερβολική στην παρούσα υπόθεση. Πράγματι, η Κυβέρνηση δεν παρέχει οιαδήποτε εξήγηση για τις πέντε αναβολές της συζητήσεως κατά το χρονικό διάστημα το οποίο μεσολάβησε από της ημερομηνίας κατά την οποία το Συμβούλιο της Επικρατείας επελήφθη της υποθέσεως, έως την 31-03-1997, όταν το έκτο τμήμα έκρινε ότι ήταν αναρμόδιο. Δεν παρέχει εξηγήσεις ούτε για τις καθυστερήσεις οι οποίες σημειώθηκαν κατά το χρονικό διάστημα το οποίο μεσολάβησε από της τελευταίας αυτής ημερομηνίας έως την 04-03-1998 (ημερομηνία κατά την οποία η υπόθεση συζητήθηκε ενώπιον του πέμπτου τμήματος) και από της ημερομηνίας αυτής έως την 05-10-1998 (ημερομηνία δημοσιεύσεως της αποφάσεως). Το Δικαστήριο σημειώνει, περαιτέρω, ότι δεκαεννέα μήνες

παρήλθαν από της συζητήσεως ενώπιον της επταμελούς συνθέσεως μέχρι της ημερομηνίας δημοσιεύσεως της αποφάσεως, και ότι η Κυβέρνηση δεν παρέχει εξηγήσεις ούτε για αυτό το χρονικό διάστημα.

50. Εν όψει των προηγουμένων σκέψεων, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι η υπόθεση του προσφεύγοντος δεν δικάστηκε εντός «ευλόγου προθεσμίας» και ότι, επομένως, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Συμβάσεως.

III. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΣ

51. Κατά το άρθρο 41 της Συμβάσεως,

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων αυτής, και αν το εσωτερικό δίκαιο του υψηλού συμβαλλομένου μέρους δεν επιτρέπει ειμή την ατελή επανόρθωση των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εν ανάγκη, στο αδικηθέν μέρος δικαία ικανοποίηση.»

A. Ζημία

52. Ο προσφεύγων δεν υποβάλλει ιδιαίτερο αίτημα εν σχέσει προς τυχόν ζημία την οποία υπέστη εξαιτίας της παρατάσεως της διαδικασίας πέραν της «ευλόγου προθεσμίας». Ζητά συνολικά 54 600 ευρώ για ηθική βλάβη εξαιτίας των καταγγελλομένων παραβιάσεων της Συμβάσεως.

53. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι το ποσό των 3 000 ευρώ θα αποτελούσε επαρκή δικαία ικανοποίηση.

54. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι η παράταση της διαδικασίας πέραν της «ευλόγου προθεσμίας» προξένησε στον προσφεύγοντα ηθική βλάβη η οποία δικαιολογεί την επιδίκαση αποζημιώσεως. Αποφαινόμενο κατά δικαία κρίση, συμφώνως προς το άρθρο 41, το Δικαστήριο επιδικάζει στον προσφεύγοντα 5 000 ευρώ για τον λόγο αυτό.

Β. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

55. Ο προσφεύγων ζητά 14 600 ευρώ για έξοδα και δικαστική δαπάνη την οποία πραγματοποίησε για τη διαδικασία ενώπιον του εσωτερικού δικαστηρίου και του Δικαστηρίου.

56. Η Κυβέρνηση δηλώνει ότι προτίθεται να καταβάλει στον προσφεύγοντα 3 000 ευρώ για τον λόγο αυτόν.

57. Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι ο προσφεύγων δεν προσκομίζει παραστατικό καταβολής δικηγορικής αμοιβής σχετικής προς τη διαδικασία ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας και ενώπιόν του. Ωστόσο, βέβαιον είναι ότι για τους σκοπούς της προετοιμασίας της παρούσης υποθέσεως, έπρεπε ο προσφεύγων να πραγματοποιήσει ορισμένα έξοδα (*Dikme κατά της Τουρκίας*, n° 20869/92, § 126, CEDH 2000-VIII). Ως εκ τούτου, αποφαινόμενο κατά δικαία κρίση, το Δικαστήριο επιδικάζει στον προσφεύγοντα το ποσό των 3 000 ευρώ για έξοδα και δικαστική δαπάνη ως προς τη διαδικασία η οποία ακολουθήθηκε ενώπιόν του.

Γ. Τόκοι υπερημερίας

58. Το Δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει να υπολογισθούν οι τόκοι υπερημερίας βάσει του επιτοκίου της διευκολύνσεως οριακού δανείου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τραπέζης προσαυξανόμενου κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΩΣ,

1. *Κρίνει* ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 της Συμβάσεως.
2. *Κρίνει* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Συμβάσεως.
3. *Κρίνει* ότι
 - α) το εναγόμενο Κράτος υποχρεούται να καταβάλει στον προσφεύγοντα, εντός τριών μηνών από της ημερομηνίας κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί οριστική συμφώνως προς το άρθρο 44 § 2 της Συμβάσεως, τα ακόλουθα ποσά :

- i. 5 000 ευρώ (πέντε χιλιάδες ευρώ) για ηθική βλάβη,
- ii. 3 000 ευρώ (τρεις χιλιάδες ευρώ) για έξοδα και δικαστική δαπάνη,
- iii. παν ποσό δυνάμενο να οφείλεται ως φόρος επί των ανωτέρω ποσών,

β) από της εκπνοής της εν λόγω προθεσμίας και μέχρι της καταβολής, τα ποσά αυτά θα προσαυξάνονται με απλό τόκο ίσο προς το ισχύον κατά την περίοδο αυτή επιτόκιο της διευκολύνσεως οριακού δανείου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τραπέζης, προσαυξανόμενο κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες.

4. *Απορρίπτει* το αίτημα περί δικαίας ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στη Γαλλική γλώσσα, στη συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως την 24-06-2004 κατ' εφαρμογή του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του Κανονισμού.

[υπογραφή]

/ Søren NIELSEN /

Γραμματέας

[υπογραφή]

Peer LORENZEN

Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση από το συνημμένο υπηρεσιακό έγγραφο στη Γαλλική γλώσσα.

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΡΙΑ

ΜΑΡΙΑ Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ